
УДК 377.091.12:69

*Тітова О.А., доктор пед. наук, професор, завідувач лабораторії,
Лузан П.Г., доктор пед. наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії
науково-методичного супроводу підготовки
фахівців у коледжах і технікумах
Інституту професійної освіти НАПН України*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВИХ КОЛЕДЖІВ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ В ОСВІТІ

Сучасний етап розвитку суспільства, глобальні і локальні виклики диктують нові цінності, однією з яких є різноманітність людей. Усвідомлення цієї цінності, також залучення усіх верств населення до активного і продуктивного життя, визначило інклюзивний вектор розвитку освіти в прогресивних країнах і призвело до переосмислення ролі особистості у житті суспільства [4]. Варто наголосити, що Глобальними цілями сталого розвитку передбачається забезпечення всеохоплюючої і справедливої якійсної освіти для всіх (Ціль 4) [9].

Статті 21, 23, 28, 43 та 53 Конституції України гарантують право кожного громадянина на рівність, вільний і всебічний розвиток особистості, повагу гідності, працю, освіту [3]. Проблема дотримання цих норм, що дає можливість створити умови для виховання гармонійно розвинутих, свідомих, патріотично налаштованих громадян, компетентних і творчих фахівців, актуалізувалась останнім часом через зростання чисельності здобувачів освіти, зокрема фахової передвищої, з особливими освітніми проблемами, що є наслідком війни з РФ. З огляду на це, особливої уваги потребує питання розвитку професійної компетентності викладача, а саме – її інклюзивного складника [12, с. 38]. Створення рівних можливостей для осіб з особливими освітніми потребами, підтримка їх в навчанні,

професійній підготовці та подальшій професійній реалізації передбачає організацію освітнього процесу особливим чином, в чому викладачеві відводиться провідна роль [14].

У багатьох країнах світу інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами. В Україні наукові дослідження проблем інклюзивного навчання дітей та молоді активізувалися із затвердженням Концепції розвитку інклюзивного навчання [6], Положення про інклюзивно-ресурсний центр [7], а також після внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [5]. Закон України «Про фахову передвищу освіту» [11] також гарантує право на отримання фахової передвищої освіти «незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак». Крім того, зазначеним законом передбачено обов'язок закладу фахової передвищої освіти створити необхідні умови для здобуття такими особами якісної освіти, а відповідною постановою Кабінету Міністрів [8] визначаються організаційні засади інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах фахової передвищої освіти.

Проте результати проведених лабораторією науково-методичного супроводу підготовки фахівців у коледжах і технікумах Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України у 2023 році досліджень, продемонстрували невисокий рівень обізнаності викладачів фахових коледжів стосовно універсального дизайну в освіті [12, с. 138], а також за результатами експертного оцінювання вагомості видів професійної компетентності викладачів фахового коледжу інклюзивна компетентність була серед тих складників, що отримали останні місця [12, с. 36].

Отже, прогнозуємо посилення активності продуктивного розвитку в педагогічних працівників фахових коледжів умінь

навчати осіб з особливими освітніми потребами. Варто зазначити, що контингент здобувачів освіти нині стає все різноманітнішим. То ж до осіб з особливими освітніми потребами слід віднести студентів з різним культурним походженням, навичками, здібностями, інтересами, досвідом, соціально-економічним статусом тощо. Такі умови вимагають від педагогічних працівників переосмислення практики викладання та впровадження орієнтованих на здобувача підходів до розроблення і проведення навчального курсу. Але як виглядають орієнтовані на здобувача підходи на практиці? Як викладачі можуть забезпечити якісні результати навчання для максимальної кількості різноманітних студентів?

Законом України «Про освіту» вводиться термін «універсальний дизайн» – такий дизайн освітнього середовища, освітніх програм та послуг, що є максимально придатним для використання всіма особами без необхідної адаптації [10]. Дослідники трактують «універсальний дизайн» як стратегію, спрямовану на те, «щоб проектування і компоненти будь-якого середовища ... були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування» [1]. У свою чергу під універсальним дизайном в освіті розуміють такий підхід до розробки навчальних продуктів та освітнього середовища, який враховував би потреби усіх здобувачів освіти [1]. Зарубіжні науковці пропонують розглядати універсальний дизайн в освіті (англ. *Universal Design for Learning, UDL*) як лінзу, яка може бути застосованою для організації інклюзивного навчального середовища [16]. Йдеться, насамперед, про розроблення навчального плану, проте універсальність стосується не тільки безпосередньо організації освітнього процесу (розроблення спеціальної освітньої програми, організації процесу оцінювання навчальних досягнень студентів, розроблення та наповнення вебсайтів, інструкцій, навчальних матеріалів тощо), який стає «гнучким, неупередженим і доступним» для кожного здобувача освіти [13], а й дизайну інтер'єру закладу освіти, бібліотеки,

спортивного майданчика, гуртожитків. Універсальний дизайн також має стосуватися і процесу управління закладом освіти.

Універсальний дизайн в навчанні має орієнтуватися як на студента, так і на викладача, тому що провідною метою впровадження його в освітній процес стає розроблення такого навчального плану, який буде зорієнтовано на створення студентів-експертів. Ефективно організована педагогічна взаємодія у закладі фахової передвищої освіти забезпечує наявність та функціонування певної спільноти студентів і викладачів, навколо яких має вибудовуватися універсальний дизайн. Розроблення ефективної навчальної програми повинно враховувати і досвід студентів, і досвід педагогічного працівника, а також умови їхньої взаємодії і те, як впровадження універсального дизайну сприяє підтримці «здорового» навчального клімату.

Як свідчать приклади успішної практики впровадження універсального дизайну [2; 1516], однією з найважливіших змін, яка має статися в процесі налагодження та функціонування інфраструктури з універсальним дизайном в освіті, є перетворення студентів на експертів. Зазвичай провідна мета професійної підготовки, зокрема у закладі фахової передвищої освіти, полягає у підготовці майбутніх фахівців-експертів певної галузі. Проте в аспекті впровадження універсального дизайну в освіті завданням викладача стає підготувати не тільки експерта зі змісту, але й експерта із власного «я» досвідченого студента, який розуміє те, як і за яких умов він навчається, здатний аналізувати свої можливості, усвідомлювати переваги, прогнозувати де він, ймовірно, може зазнати невдачі, визначатися, з ким йому варто об'єднатися та коли просити допомоги.

Впровадження універсального дизайну в освіті забезпечує основу для ефективної педагогічної взаємодії в спільноті студентів, яка характеризується різноманітністю. Таким чином, зусилля викладача зосереджуються не на тому, щоб адаптуватися до потреб кожного студента індивідуально, а створити гнучке, орієнтоване на студента середовище, доступне для широкого

загалу, що дозволяє усунути бар'єри в процесі професійної підготовки.

Використані джерела

1. Васюник-Кулієва М. Універсальний дизайн в освіті. Освітня політика. Портал громадських експертів. 2017. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/938-universalnij-dizajn-v-osviti> (дата звернення 02.04.2024).

2. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта : від основ до практики : монографія. – Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. – 152 с.

3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.; за станом на 30.09.2016 р. – Київ : Юрінком, 2016. – 124 с. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

4. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. – Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 300 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>

5. Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів від 15.03.2021 № 957. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organi-a957>

6. Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>

7. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету міністрів від 12.07.2017 № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>